

UNIwersytet WarMińsko-Mazurski w Olsztynie
UNIVERSITY OF WARMIA AND MAZURY IN OLSZTYN

FORUM TEOLOGICZNE

XXII

2021

Wydawnictwo
Uniwersytetu WarMińsko-Mazurskiego
w Olsztynie

Rada Programowa

prof. dr hab. Stanisław Achremczyk (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / Polska), dr Piotr Adamek SVD (Fu Jen University, Taipei / Taiwan), dr Karl Heinz Arenz (Universidade Federal do Pará / Brazil), prof. dr Achim Buckenmaier (Pontificia Università Lateranense, Roma / Italia), prof. dr Klara A. Csiszar (Institut für Pastoraltheologie Katholische Privat-Universität Linz / Österreich), prof. dr Mohan Doss SVD (JDV – Pontifical Athenaeum of Philosophy and Religion, Ramwadi, Pune / India), prof. dr hab. Michał Drożdż (Uniwersytet Papieski Jana Pawła II w Krakowie / Polska), prof. dr Patrick Flanagan (St. John's University, New York / USA), bp dr Jacek Jezierski (Diecezja Elbląska / Polska), prof. dr Stephan Kampowski (Pontificio Istituto Teologico Giovanni Paolo II per le Scienze del Matrimonio e della Famiglia, Rome / Italia), prof. dr Dariusz Kowalczyk (Pontificia Università Gregoriana, Roma / Italia), prof. dr hab. Marian Machinek (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie / Polska), dr hab. Jarosław Merecki (Pontificio Istituto Teologico Giovanni Paolo II per le Scienze del Matrimonio e della Famiglia, Roma / Italia), prof. dr Therese D'Orsa (The Australian Institute of Theological Education, Pennant Hills / Australia), prof. dr hab. Eugeniusz Sakowicz (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie / Polska), prof. dr hab. Matthias Scharer (Universität Innsbruck / Österreich), prof. dr hab. Karl Heinz Schmitt (Universität Paderborn / Germany), prof. dr Józef Smyksy CSsR (Facultad de Teología "San Pablo", Cochabamba / Bolivia), prof. dr hab. Helmut Sobeczko (Uniwersytet Opolski / Polska), dr Frederick Tusingire (Uganda Episcopal Conference / Uganda)

Komitet Redakcyjny

dr hab. Katarzyna Parzych-Blakiewicz, prof. UWM (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska) – przewodnicząca, ks. dr hab. Marek Jodkowski, prof. UWM (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska) – sekretarz, ks. prof. dr hab. Ryszard Hajduk (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska), ks. dr hab. Marek Karcewski, prof. UWM (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska), ks. dr hab. Adam Bieliniowicz (Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, Polska), o. dr Paweł Sambor OFM (Pontifical University Antonianum, Roma, Italia)

Recenzenci

dr. Stefan M. Attard (Faculty of Theology, University of Malta, Italy), prof. Grzegorz Barth (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska), dr. Jose Maria Berlanga (Universidad San Damaso, Madrid, España), prof. Oleksandr Bilash (Uzhhorod National University, Ukraine), dr Tomasz Bondzio (Wyższe Seminarium Duchowne Diecezji Elckiej, Polska), prof. Janusz Bujak (Uniwersytet Szczeciński, Polska), prof. Martín Carbajo-Núñez OFM (Pontifical University Antonianum, Rome, Italy), dr. Lionel Chircop (School at St Aloysius College Sixth Form, Malta, Italy), prof. Leonarda Dacewicz (Uniwersytet w Białymstoku, Polska), prof. Eileen Fitzgerald (Facultad de Teología "San Pablo", Cochabamba, Bolivia), dr. Anton ten Klooster (Tilburg University, Nedelands), dr. Zdzisław Kunicki (UWM w Olsztynie, Polska), prof. Zdzisław Kupisiński (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska), prof. Janusz Lemański (Uniwersytet Szczeciński, Polska), prof. Miłoš Lichner, D.Th. (Tmava University in Tmava), prof. Krzysztof Marczyński SAC (Uniwersytet Kardynała Stefana Wyszyńskiego, Polska), prof. Jacenty Mastej (Katolicki Uniwersytet Lubelski Jana Pawła II, Polska), prof. Jarosław Merecki (The Pontifical Institute for Marriage and Family, Vatican City), prof. Dr. Josef Römelnt (Universität Erfurt – Uni Erfurt, Germany), dr. Józef Smyksy (Facultad de Teología "San Pablo", Cochabamba, Bolivia), prof. Zbigniew Suchecki (Pontifical University Antonianum, Rome, Italy), dr. Paweł Tarasiewicz (Adler-Aquinas Institute, Colorado Springs, USA), dr. Krzysztof Trębski (Tmavská Univerzita v Tmave, Bratislava, Slovensko), prof. Antonio Viana Tomé (Universidad de Navarra. Facultad de derecho Canónico, España), prof. Zbigniew Wesolowski SVD (Monumenta Serica Institute, Sankt Augustin, Germany), dr. Tadeusz Zadorożny (Holy Apostles College and Seminary Cromwell, Connecticut, USA)

Adres Redakcji
Wydział Teologii UWM
ul. Kard. S. Hozjusza 15
11-041 Olsztyn
tel./fax 89 523 89 46

Sekretariat Redakcji
pokój nr 13
e-mail: forum.teologiczne@uwm.edu.pl

Redakcja wydawnicza oraz językowa, projekt okładki
Maria Fafińska

Na okładce: herb archidiecezji warmińskiej,
ufundowany przez bpa Adama Stanisława Grabowskiego (1741–1766),
znajdujący się w kaplicy zamku w Lidzbarku Warmińskim

Czasopismo „Forum Teologiczne” jest indeksowane w bazie
CEJSH – The Central European Journal of Social Sciences and Humanities,
CEEOL – Central and Eastern European Online Library,
ERIH Plus, BazHum oraz Index Copernicus

Redakcja informuje, że wersją pierwotną czasopisma jest wydanie papierowe
(on-line: <http://wydawnictwo.uwm.edu.pl>, podstrona *Czytelnia*)

PL ISSN 1641–1196

© Copyright by Wydawnictwo UWM • Olsztyn 2021

Wydawnictwo UWM
ul. Jana Heweliusza 14, 10-718 Olsztyn
tel. 89 523 36 61, fax 89 523 34 38
www.uwm.edu.pl/wydawnictwo/
e-mail: wydawca@uwm.edu.pl

Nakład 160 egz.
Ark. wyd. 22,0; ark. druk. 18,5
Druk: Zakład Poligraficzny UWM w Olsztynie, zam. nr 330

wrócenia komunikacji „we wspólnym domu” (rozd. 5) oraz do „odpowiedzialnego zamieszkania w środowisku cyfrowym” (rozd. 6).

Niniejsza monografia to niezwykle ważne studium o charakterze interdyscyplinarnym, scalającym wiedzę z zakresu nauk teologicznych, przyrodniczych oraz nauk o komunikacji społecznej i mediach. Dzięki tak różnorodnemu, a przy tym integralnemu spojrzeniu na ekologię oraz komunikację w erze cyfrowej otrzymujemy ważne opracowanie o charakterze naukowym, ale także praktycznym. Na podstawie zawartej tu wiedzy można poprowadzić zajęcia w wymiarze teoretycznym, jak i warsztatowym, tak potrzebne na kierunkach studiów związanych z medioznawstwem, teologią mediów i komunikacji, teologią ogólną, ekologią, teologią ekologii. Jest to zatem nowatorskie studium na temat teologicznego ujęcia ekologii mediów.

Autorowi udało się zintegrować pojęcia wydawałoby się odmienne (komunikacja, media, ekologia, teologia) i przedstawić syntetyczne ich ujęcie z perspektywy medioznawczej oraz teologicznej. Książka stanowi zatem cenne, a nawet i obowiązkowe, studium dla medioznawców (szczególnie tych zajmujących się antropologicznym, etycznym ujęciem komunikacji) oraz teologów, którzy nieustannie stoją przed potrzebą otwierania się na aktualne „znaki czasów”, współczesne wyzwania świata oraz Kościoła. Książkę czyta się z wielkim zainteresowaniem.

Małgorzata Laskowska

Vaida Kamuntavičienė, *Klasztor sióstr katarzynek w Krokach: od wspólnoty dewotek do Litewskiej Prowincji Sióstr Katarzynek (lit. Krakų kotryniečių vienuolynas: nuo dievotų bendruomenės iki Lietuvos kotryniečių provincijos, Kaunas, VDU Leidykla 2019)*

W 2019 r. nakładem wydawnictwa Uniwersytetu Witolda Wielkiego w Kownie ukazała się monografia Vaidy Kamuntavičienė zatytułowana *Klasztor sióstr katarzynek w Krokach: od wspólnoty dewotek do Litewskiej Prowincji Sióstr Katarzynek* (lit. *Krakų kotryniečių vienuolynas: nuo dievotų bendruomenės iki Lietuvos kotryniečių provincijos*). Publikacja liczy 496 stron. W książce przedstawiono historię zgromadzenia sióstr św. Katarzyny Dziewicy i Męczennicy od założenia zgromadzenia w Braniewie (niem. Braunsberg) w połowie XVI w. (1571 r.) przez bł. Reginę Protmann i ufundowania przez biskupa żmudzkiego Jerzego Tyszkiewicza¹ w 1645 r. klasztoru w Krokach (lit. Krakės) na Żmudzi do 1988 r.

¹ Jerzy Tyszkiewicz – biskup żmudzki w latach 1633–1649.

Autorka zauważa na wstępie, że w Polsce na temat zgromadzenia św. Katarzyny jest niewiele informacji, dlatego dokonuje przeglądu źródeł oraz dotychczasowych publikacji wydanych w języku polskim, niemieckim oraz litewskim, poświęconych historii i funkcjonowaniu zgromadzenia z uwzględnieniem informacji w nich zawartych, dotyczących działalności tego zgromadzenia na Litwie. Podkreśla również, że podczas procesu kanonizacji założycielki Reginy Protmann ważną rolę jako świadkowie odegrali emigranci z Litwy, m.in. historycy ks. Paulius Rabikauskas SJ, Zenonas Ivinskis i inni, którzy weszli w skład komisji historycznej powołanej w latach 1961–1964. Natomiast na Litwie rzeczywiste badania nad historią zgromadzenia i klasztoru w Krokach podjęte zostały dopiero w okresie odrodzenia narodowego, po roku 1988, tuż przed rozpadem ZSRR.

Niepowetowane straty dla badań nad historią katarzynek w Krokach uczynił pożar klasztoru, który wybuchł w 1863 r. Spłonęło wówczas archiwum w Krokach, którego zbiory były gromadzone przez kilka wieków. Badania autorki zostały przeprowadzone na podstawie źródeł przechowywanych w kościele parafialnym pw. św. Mateusza Apostoła i Ewangelisty w Krokach, w kurii diecezji żmudzkiej, w Rzymie, materiałów z wizytacji przeprowadzonych w wiekach XVII, XIX i XX, a także księgi kowieńskiego sądu ziemskiego, Trybunału Głównego Wielkiego Księstwa Litewskiego, dokumentów administracji carskiej z czasów zaborów i innych źródeł przechowywanych w archiwach i bibliotekach Litwy, a także w domu generalnym w Grottaferrata koło Rzymu, w tym nigdzie niepublikowanych.

Dzisiaj Zgromadzenie Sióstr św. Katarzyny działa w wielu krajach Europy, np. w Polsce, w Niemczech, na Białorusi, ale również w Rosji, w Ameryce Południowej, Afryce, na Filipinach. Klasztor założony w Krokach w 1645 r. przez biskupa żmudzkiego Jerzego Tyszkiewicza funkcjonuje do dzisiaj.

W książce ukazano, w jaki sposób charyzmat bł. Reginy Protmann rozwijał się w różnych warunkach historycznych, kulturowych, społecznych. Autorka stwierdza, że początki założenia wspólnoty sióstr w Krokach nie są szczegółowo znane. Nie wiadomo, kiedy dokładnie pojawiły się pobożne panny pochodzenia szlacheckiego, zwane *dewotkami* (od łac. *devota*), które pragnęły poświęcić życie oddawaniu czci Bogu. *Dewotki* na terenach Żmudzi w wiekach XVII i XVIII mocno zaznaczały swoją obecność w życiu mieszkańców – posługiwały, szyjąc stroje liturgiczne, odbywały praktyki religijne (śpiew, modlitwa różańcowa i in.). Czasami zamieszkiwały wspólnie, składały śluby, a już w połowie XVII w. założyły mały klasztor w Krokach, o którym pisze historyk L. Jovaiša. Jak podaje autorka, są różne daty powstania tej wspólnoty sugerowane przez historyków litewskich, którzy zgadzają się co do tego, że miało to miejsce w I połowie XVII w.

Monografia składa się z siedmiu rozdziałów. W rozdziale I zatytułowanym „Początki” Vaidy Kamuntavičienė przedstawia historię zgromadzenia od momentu jego założenia. Rozdział II zatytułowany „Założenie” jest poświęcony skomplikowanej historii fundacji klasztoru w Krokach w latach 1645–1673; autorka ukazuje, jak wspólnota *dewotek* została przekształcona w zgromadzenie. W rozdziale III zostały opisane lata 1673–1802 – względnie spokojny okres w dziejach klasztoru – oraz relacje sióstr ze społecznością. W IV rozdziale „Wyzwania” przedstawiono trudne losy sióstr w latach 1802–1918 – w okresie zaboru carskiego i ograniczeń narzucanych przez władze carskie. Rozdział V – „Lata rozkwitu” – przedstawia czasy niepodległej Litwy (1918–1940), które były okresem sprzyjającym rozwojowi działalności zgromadzenia. Wówczas liczba sióstr katarzynek wzrosła do stu, a domy sióstr istniały na terenie całej Litwy. Mogły one realizować swoje powołanie przez posługę w szpitalach, przytułkach, szkołach i innych instytucjach. Rozdział VI zatytułowany „Desperacja” dotyczy lat 1940–1948, czyli okresu sowieckiego, gdy klasztor został zamknięty, a majątek „znacjonalizowany”. W rozdziale VII zatytułowanym „Życie w ukryciu” przedstawiono historię sióstr w latach 1948–1988, gdy nie mogły one ujawniać się publicznie ze swoim powołaniem i ze względu na prześladowania władz sowieckich musiały prowadzić tryb życia zakonnego w ukryciu.

Jako załącznik na końcu książki zostały opublikowane w języku polskim dwie wersje tekstu (oryginał) Reguły Zgromadzenia Sióstr św. Katarzyny w Krokach. Reguła została zatwierdzona dla klasztoru sióstr w Krokach przez biskupa żmudzkiego Kazimierza Paca w 1673 r. Oba zachowane do dzisiaj teksty nie są datowane. Jeden prawdopodobnie pochodzi z drugiej połowy XVIII, zaś drugi z drugiej połowy XIX w. Reguła z drugiej połowy XIX w. obowiązywała siostry do lat dwudziestych XX w. Oba dokumenty są przechowywane w archiwum Zgromadzenia Sióstr św. Katarzyny Dziewicy i Męczenniczki w Kownie (Litwa). Transkrypcji reguły dokonała autorka niniejszego tekstu.

Książka V. Kamuntavičienė jest cennym źródłem ze względu na zebrane w jednym wydaniu liczne i szczegółowe dane statystyczne, dotyczące samego zgromadzenia, liczby zakonnic klasztoru w Krokach w różnych okresach, biografii sióstr, majątku zgromadzenia, dóbr kościelnych i innych.

Monografia jest też interesującym studium nad dziejami jednej wspólnoty zakonnej, ukazującym relacje sióstr ze społecznością w warunkach zmieniających się władz i ustrojów ogarniającym prawie 350 lat historii Litwy. Problemy nękające społeczeństwo w poszczególnych okresach nie ominęły samego zgromadzenia. Przyszło mu się zmierzyć z wieloma wyzwaniami dziejowymi, a także przetrwać kryzysy wewnętrzne, będące skutkiem sytuacji społeczno-politycznej, jak chociażby wyzwania związane z narodowością sióstr i używaniem języka ojczystego w życiu publicznym i prywatnym klasztoru, wprowadzeniem

w dwudziestoleciu międzywojennym języka litewskiego w miejsce używanego dotychczas języka polskiego², o czym autorka pisze w rozdziale V monografii. Ponadto Kamuntavičienė sporo miejsca poświęciła kwestii używania języka polskiego w klasztorze oraz wprowadzeniu języka litewskiego, co było spowodowane zmianą sytuacji politycznej po odzyskaniu niepodległości przez Litwę w 1918 r. Od początku istnienia klasztoru w Krokach do komunikacji wewnętrznej oraz zewnętrznej używano głównie języka polskiego. Reguła zgromadzenia przyjęta przez klasztor w Krokach w 1673 r. nakazywała siostron modlitwę i słuchanie kazań w języku polskim. Do zgromadzenia przyjmowano tylko kandydatki pochodzenia szlacheckiego. W XVII w. szlachta na Żmudzi posługiwała się językiem polskim, który, jak wykazują badania historyków litewskich³, na Żmudzi zaczął się stopniowo rozpowszechniać już w XV w., dlatego w klasztorze ukształtowała się tradycja, że język polski był językiem modlitwy oraz komunikacji. W czasach zaboru rosyjskiego, gdy w XIX w. zlikwidowano większość klasztorów katolickich na Litwie, pozostały tylko trzy klasztory żeńskie: klasztor benedyktynek w Wilnie, klasztor benedyktynek w Kownie i Zgromadzenie Sióstr św. Katarzyny Dziewicy i Męczennicy w Krokach. Wobec wprowadzanych przez władze carskie ograniczeń i represji, zwłaszcza po powstaniach listopadowym i styczniowym, rosło przywiązanie do języka polskiego. Natomiast sytuacja się zmieniła po odzyskaniu przez Litwę niepodległości w 1918 r. oraz na skutek zmiany granic po konflikcie polsko-litewskim w latach 1919–1920. Klasztor benedyktynek w Wilnie znalazł się w granicach Rzeczypospolitej Polskiej, zaś benedyktynki w Kownie i katarzynki w Krokach znalazły się w granicach Republiki Litewskiej. W związku ze zmianami zachodzącymi w społeczeństwie i w państwie litewskim w klasztorze stopniowo zaczęto przechodzić na język litewski. Początkowo siostry zaczęły używać języka litewskiego do komunikacji z ludnością, do załatwiania spraw w urzędach i instytucjach państwowych. Dopiero po roku 1930 siostry zaczęły go używać w klasztorze jako języka modlitwy oraz do porozumiewania się między sobą, co zostało utrwalone w protokole z 18 grudnia 1930 r., w którym zapisano, że modlitwy, sporządzanie pism oraz porozumiewanie się będzie się odbywało w języku litewskim. Procesowi temu towarzyszyły napięcia wewnętrzne i opór sióstr, ponieważ nie wszystkie znały dobrze język litewski, aczkolwiek – jak podkreśla autorka – miały świadomość pełnienia misji zgromadzenia w obliczu zmian, które nastąpiły w kraju. Zaczęto uczyć się tego języka, brakowało też

² Więcej zob.: Vaida Kamuntavičienė, *Problem języka w klasztorze sióstr katarzynek w Krokach w pierwszej połowie XX wieku*, Acta Baltico-Slavica, t. 43, Polska Akademia Nauk, Warszawa 2019, s. 1–22.

³ J. Drungilas, *Erelis lokio guolyje. Lenkų bajorai Žemaitijoje XVI–XVIII a. Migracija, kalba, atmintis*, Vilnius, Lietuvos istorijos institutas, 2019.

literatury religijnej w języku litewskim. Jednak część z sióstr nie odstąpiła z pisania listów w języku polskim i to aż do kresu życia.

Monografia Vaidy Kamuntavičienė, z jednej strony może być przykładem dzieł zaliczanych do mikrohistorii, z drugiej zaś szczegółowo opisuje dzieje jednej wspólnoty na tle wydarzeń kilku stuleci, skomplikowanych procesów społeczno-historycznych w tej części Europy.

W książce zamieszczono wybór źródeł archiwalnych z XVII–XX w.: pisma biskupów (w języku polskim), portrety, dokumenty autorstwa sióstr, listy sióstr sporządzone przez księży i biskupów, plany dóbr klasztornych z różnych okresów, zdjęcia szat liturgicznych wykonanych przez siostry, zdjęcia projektów kościoła, a także fotografie sióstr katarzynek z różnych lat, miejscowości Kroki oraz inne.

Monografia w wersji elektronicznej jest dostępna pod adresem: <<http://ebooks.vdu.lt/eb/2163/krakiu-kotryniecui-vienuolynas-nuo-dievotu-bendruomenes-iki-lietuvos-kotryniecui-provincijos/>>.

Regina Jakubėnas

Sprawozdanie z 4. Międzynarodowego Sympozjum Familiologicznego pt. „Filozofia i teologia rodziny w kontekście potrzeb człowieka w kulturze i cywilizacji współczesnej Europy i świata”, Uniwersytet Warmińsko-Mazurski w Olsztynie, 25–26 maja 2020 r.

25–26 maja 2020 r. na Uniwersytecie Warmińsko-Mazurskim w Olsztynie odbyło się 4. Międzynarodowe Sympozjum Familiologiczne zatytułowane „Filozofia i teologia rodziny w kontekście potrzeb człowieka w kulturze i cywilizacji współczesnej Europy i świata”. Sympozjum zorganizowała Katedra Teologii Fundamentalnej, Dogmatycznej i Moralnej. Ze względu na obostrzenia związane z pandemią wirusa Covid-19 wystąpienia prelegentów były prezentowane w sesjach *online*.

Sympozjum zostało podzielone na sześć sesji, po trzy dziennie. 25 maja 2020 r. w sesji pierwszej uczestnicy wysłuchali trzech prelekcji. Była to sesja wprowadzająca, sygnalizująca dwa aspekty refleksji familiologicznej – filozoficzny i teologiczny. Prof. Michael Władika, z Instytutu Teologii Uniwersytetu w Wiedniu przedstawił temat „Myślenie o rodzinie. Niektóre linie w filozofii XX wieku”. Prof. Martin Carbajo Nuñez OFM, reprezentujący dwie uczelnie rzymskie – Papieski Uniwersytet Antonianum i Papieską Akademię Alfonsianum oraz Uniwersytet San Diego w Kalifornii (USA) – wygłosił referat